Впровадження у практику результатів дослідження.

Робота на цьому етапі здійснюється у відповідності до порядку, установленому у тій чи іншій галузі науки.

У багатьох гуманітарних ВНЗ вже є зрушення щодо використання в навчальному процесі знань з методики проведення психолого-педагогічних досліджень. Вивчення цього досвіду показує, що така практика безумовно сприяє оволодінню методологією та методикою наукових досліджень, звичайно, за умови, якщо теоретичні заняття доповнюватимуться повсякденною педагогічною практикою.

Виходячи з цього, ми вважаємо, що в системі підготовки майбутніх корекційних педагогів повинен бути спеціальний курс: «Методологія та методика проведення наукового психолого-педагогічного дослідження». Цей курс повинен завершувати психолого-педагогічну освіту студентів, навчати їх самостійно досліджувати педагогічні явища і процеси, формувати культуру їхнього наукового мислення, розкривати реальні зв'язки та відносини між засвоєнням знань і розумовим розвитком людини, діагностувати та прогнозувати розвиток морального обліку особистості, її пізнавальних та професійних інтересів, нахилів та здібностей тощо.

Література

1. Абашкіна Н.В., Бережна Н.П., Дорошевич В.О. Нові підходи до розробки сучасних педагогічних досліджень // Рідна школа. 1994. – №№ 3-4. – С. 20–25.
2. Вавіна Л.С., Супрун М.О. Методика організації та проведення наукового психолого-педагогічного дослідження. – К.: РВВ КІВС, 1996.
3. Супрун М.О. Основи професійного самовиховання майбутнього співробітника МВС України: Навч. посіб. – К.: КІВС, 1998.

УДК 376-056.26:616.831/.832:376.016:811.161.2'355-028.31

Рецензент:
Данілавічютє Е.А.
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник лабораторії логопедії
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ПРО СТАН РОЗВИТКУ КОМПОНЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЧИТАННЯ В УЧНІВ 2-4 КЛАСІВ ІЗ ДЦП

Аркадьєва О.О.

У статті репрезентовано особливості розвитку зорових, слухових функцій та операцій у молодших школярів із ДЦП, які безпосередньо впливають на формування їхньої навички читання.

Ключові слова: *ДЦП (дятячий церебральний параліч), слухові, зорові функції та операції.*

О состоянии развития компонентов психологической структуры чтения у учащихся 2-4 классов с ДЦП

В статье представлены особенности развития зрительных, слуховых функций и операций у младших школьников с ДЦП, которые непосредственно влияют на формирование их навыка чтения.

Ключевые слова: *ДЦП (детский церебральный паралич), слуховые, зрительные функции и операции.*

The state of the components of reading psychological structure at students of 2-4 grades with CP (cerebral palsy)

The article focuses on the peculiarities of the development of visual, auditory functions and operations at children with cerebral palsy, which directly influence the formation of their reading skills in primary school.

Key words: *CP (cerebral palsy), auditory, visual functions and operations.*

В онтогенезі людини значну роль відіграє налагодженість функціонування сенсорних систем: зорових, слухових, перцептивних та пропріоцептивних. Для того, щоб людський мозок працював органічно, йому потрібно отримувати інформацію про внутрішній стан організму і про навколишній світ. Повністю цю інформацію людина отримує від рефлексуючих аналізаторних систем – шкіряного покриву, внутрішніх органів, м'язів, суглобів, вестибулярного апарату, що сприяє формуванню самосприйняття. Щодо зовнішнього світу, то інформація надходить за допомогою органів зору, слуху, рецепторів нюху, дотику та смаку. Багатоканальний характер сприймання інформації дозволяє створити цілісний образ предметів та явищ і проаналізувати їх за допомогою попереднього сенсорного досвіду. [2, ст. 225].

Всі ці сенсорні особливості дають можливість людині із нормальним розвитком гармонійно співіснувати, жити, розвиватися.

Зупинимось детальніше на зорових, а також слухових функціях і операціях. Саме вони є основою (компонентами) формування навички читання в старшому дошкільному та молодшому шкільному віці, на чому наголошують Б. Г. Ананьєв, Т. В. Ахутіна, В. І. Бельтюков, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Т. Г. Єгоров, О. М. Корнєв, О. О. Леонтьєв, О. Р. Лурія, Є. Ф. Соботович, О. А. Токарєва, Л. С. Цвєткова (вчення про складну психологічну структуру процесу читання, психологічні передумови і психофізіологічні механізми, які забезпечують його засвоєння).[1, ст. 8]. Тому у нашому дослідженні особливу увагу було приділено вивченню зорових та слухових функцій та операцій в учнів 2-4 класів з ДЦП.

В експерименті взяли участь 80 дітей із різним ступенем ураження рухової сфери: органічним ураженням ЦНС, легкою руховою недостатністю, лівостороннім або правостороннім спастичним геміпарезом, спастичною диплегією, спастичним тетрапарезом, атонічно-астатичною формою. З метою здійснення експерименту нами було обрано методику, розроблену сучасними українськими вченими Е. А. Данілавічютє, В. М. Ільяною для дітей із ТПМ. Методика містила спеціальні завдання, спрямовані на детальне вивчення зорових та слухових функцій та операцій у молодших школярів із ДЦП. Під час свого дослідження ми ставили за мету визначення стану сформованості:

1. зорового сприймання учнів;
2. зорової уваги, стійкості, утримування та концентрації, динаміки та працездатності;
3. зорової пам’яті;
4. зорового контролю.

При обстеженні **зорових** функцій та операцій ми використовували наступні завдання:

- дослідження якості зорового сприймання графічних образів (впізнавання зображення, схожого на графічний знак, та виокремлення несхожого на графему зображення);
- виокремлення букви з-поміж графічних образів, схожих між собою;
- впізнавання предметів серед їх контурних зображень, дослідження зорової уваги;
- коректурна проба;
- перевірка знання алфавіту, визначення кольору серед спектру відтінків;
- дослідження утримування та концентрації уваги;
- дослідження стійкості та утримування зорової уваги,
- дослідження концентрації зорової уваги на графемному матеріалі;
- дослідження зорової уваги на матеріалі предметного малюнку;
- дослідження короткочасної зорової пам’яті на матеріалі предметних малюнків;
- запам’ятовування графічних візерунків, розміщених у геометричних фігурах,
- запам’ятовування букв, розміщених у геометричних фігурах,
- дослідження зорового контролю на матеріалі сюжетного малюнку,
- дослідження зорового контролю на матеріалі друкованих букв,

дослідження зорового контролю на матеріалі слів та речень.

Під час нашого дослідження нами було здійснено спробу врахувати можливості молодших школярів із ДЦП. На завдання було відведено більше часу, дозволено користуватися допоміжними засобами (слідкуванням за допомогою пальця, користуванням лінійкою, збільшеним зображенням, більшими відступами між словами та символами, переключенням із завдання на завдання з метою уникнення перевтоми).

Розглянемо детальніше найбільш яскраві приклади. Перші 2 завдання були трохи схожі між собою: дослідження якості зорового сприймання на графічні образи (але різнились між собою: впізнавання зображення, схожого на графічний знак і виокремлення несхожого на графему зображення). Учням було запропоновано чорно-білі малюнки, серед яких були присутні елементи, схожі на графему та серед графем знак, що несхожий на літеру. Відповідно проводили оцінювання: 2 бали отримували учні, які успішно виконували завдання і 0 балів, які завдання виконували неправильно.

Таблиця 1

Дослідження якості зорового сприймання графічних образів (впізнавання зображення, схожого на графічний знак та виокремлення несхожого на графему зображення)

Клас	Кількість учнів з ДЦП			
	2 бали		0 балів	
	Зображення схоже графічний знак	Зображення несхоже на графічний знак	Зображення схоже на графічний знак	Зображення несхоже на графічний знак
2-й	46 %	54 %	54 %	46 %
3-й	53 %	40 %	47 %	60 %
4-й	42 %	42 %	58 %	58 %

Аналіз даних таблиці демонструє, що другокласники успішніше виконали завдання на пошук зображення, несхожого на графічний знак (54%), тобто літеру, а схожий знак їм було важче відшукати очима (46%): на це може впливати недостатній рівень знання і впізнавання графічних знаків, так як в 2 класі діти із ДЦП проходять ще стадію опанування навички читання. У третьому класі спостерігаємо зовсім протилежні значення, діти краще розрізняють графічні символи (53 %) і тільки 40% не схожі на графічний знак. У четвертому класі однакова кількість припадає на розрізнення схожого та несхожого символу (42%).

З метою кращої ілюстрації вищеподаних даних наведемо приклад графіків.

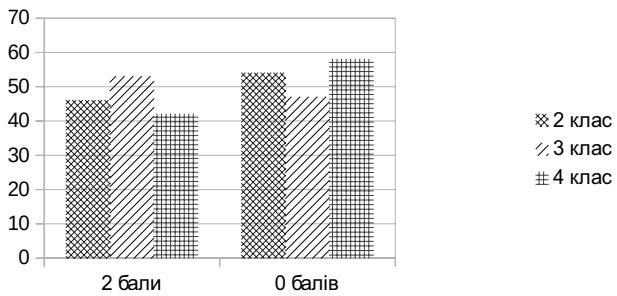

Рис. 1 Впізнавання зображення, схожого на графічний знак

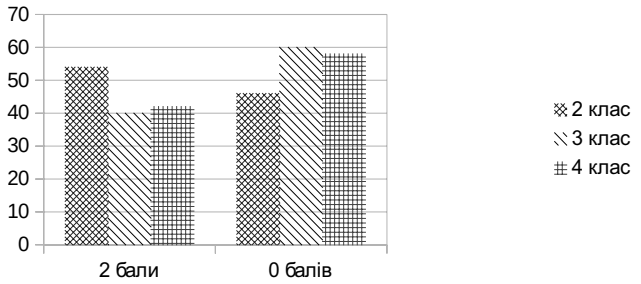

Рис. 2 Виокремлення несхожого на графему зображення

Наступним завданням було впізнавання предметів серед їх контурних зображень (фігури за методикою Попельррейтера).

Таблиця 2

Впізнавання предметів серед їх контурних зображень

Клас	Кількість учнів з ДЦП					
	4 контурних зображення предметів			**5 контурних зображень предметів**		
	2 бали	1 бал	0 балів	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	23%	66 %	15 %	54 %	23 %	23 %
3-й	13,3%	60%	26,7%	40 %	27 %	33 %
4-й	50 %	50 %	-	67 %	33 %	-

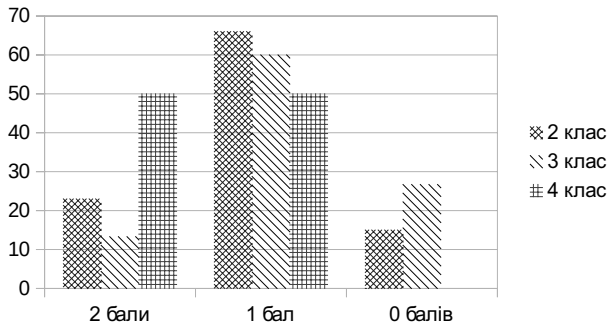

Рис. 3 Впізнавання предметів серед їх контурних зображень: 4 контурних зображення предметів

Розглянемо таблицю та графік, які добре відображають, що перше завдання викликало деякі труднощі в учнів. Найкраще виконали його учні 4 класів (50%), наступними за успішністю стали учні 2 класів (23%) і менш успішно виконали завдання учні 3 класу – 13,3%. Найбільша кількість учнів виконали завдання на середньому рівні у всіх класах: 2 клас – 66%, 3 клас – 60% і 4 клас – 50%. Тільки в четвертому класі не було учнів, які б виконали завдання і отримали 0 балів.

Виконати схоже завдання, але із збільшенням контурних предметів, учням вже було

простіше і вони показали кращі результати. Це ми можемо спостерігати на графіку, поданому нижче (Рис. 4)

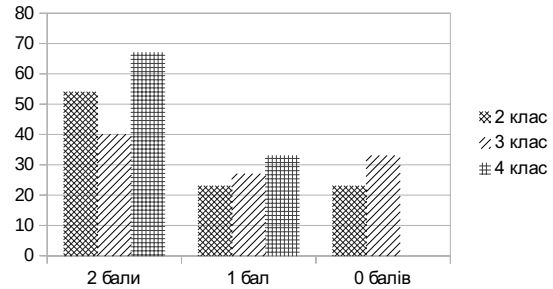

Рис. 4 Впізнавання предметів серед їх контурних зображень: 5 контурних зображення предметів

Більшість дітей у всіх класах набрали по 2 бали (2 – 54%, 3 – 40%, 4 – 67%), 1 бал набрали відповідно: 2 клас – 23%, 3 клас – 27%, 4 клас – 33%. І найнижчий результат (0 балів) продемонстрували тільки 2 і 3 класи - 23% і 33%.

Цікава особливість спостерігалася при виконанні цього завдання: діти швидше називали дрібні предмети всередині зображення і пізніше, або й зовсім не помічали зображення яке було більше і обрамляло решту контурних малюнків.

Наступним завданням було визначення кольору серед спектру відтінків. Дітям було запропоновано спектр одного помаранчевого кольору (в кольоровій модифікації) і сірого (в чорно-білій модифікації).

Таблиця 3

Визначення кольору серед спектру відтінків

Клас	Кількість учнів з ДЦП			
	Насичені кольори		Світлі кольори	
	2 бали	0 балів	2 бали	0 балів
2-й	23%	77%	30,7%	69,3%
3-й	53,3%	46,7%	33%	67%
4-й	41,6%	58,4%	50%	50%

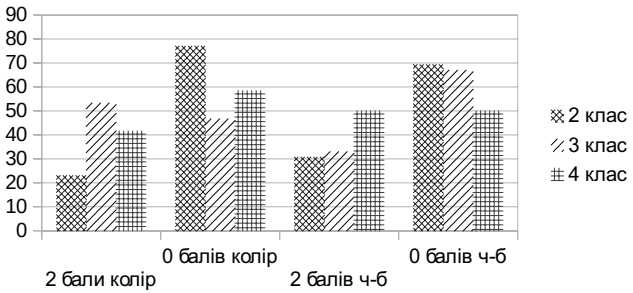

Рис. 5 Визначення кольору серед спектру відтінків

Дані таблиці та графіку свідчать про те, що у дітей виникали великі труднощі при виконанні даного завдання. У всіх класах переважала кількість дітей, які виконали це завдання на 0 балів як в кольорі так і в чорно-білому варіанті. Це свідчить про те, що у дітей із ДЦП спотворений процес зорового сприймання, що безпосередньо впливає на усвідомлення та засвоєння інформації.

Далі ми пропонували дітям завдання на стійкість та утримування зорової уваги. Їм було запропоновано запам'ятати і порахувати 4 види фігур на матриці, і потім відтворити й записати, скільки разів повторювалася кожна з фігур.

Таблиця 4

Дослідження стійкості та утримування зорової уваги

Клас	Кількість учнів з ДЦП		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	7,7%	38,5%	53,8%
3-й	6,6%	26,7%	66,7%
4-й	8,3%	58,4%	33,3%

Відомості, що розташовані у таблиці та графіку, поданому нижче, засвідчують, що це завдання також викликало труднощі в учнів усіх класів. Так, 2 бали було набрано дуже малим відсотком дітей (2 клас – 7,7%, 3 клас – 6,6%, 4 клас – 8,3%), 1 бал набрали учні 4 класу – 58, 4% (найбільша кількість), а 0 балів набрали другокласники – 53,8% (найбільша кількість), найменший відсоток - учні 4 класу (33,3%).

Ці дані представлено за допомогою графіку (Рис.6)

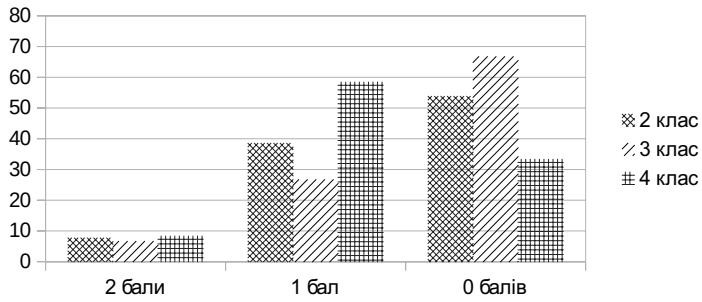

Рис. 6 Дослідження стійкості та утримування зорової уваги

Можемо зробити висновки, що стійкість і утримування зорової уваги є недостатніми для звичайного навчання. Це завдання створює значні труднощі для дітей із ДЦП, що призводить до швидкого стомлення та відволікання дітей, використання різноманітних “уловок”, щоб не виконувати таке завдання.

Наступним було завдання, спрямоване на дослідження концентрації зорової уваги на графемному матеріалі. Дітям було запропоновано розпізнати і прочитати 3 слова на заштрихованому полі.

Таблиця 5

Дослідження концентрації зорової уваги на графемному матеріалі

Клас	Кількість учнів з ДЦП		
	2 бали	1 бал	0 балів

2-й	7,6%	46,2%	46,2%
3-й	6,7%	53,3%	40%
4-й	33,3%	16,7%	50%

Більшість молодших школярів не розпізнали правильно слова, тому набрали 0 балів: у 2 класі - 46,2%, у 3 класі - 40% і у 4 класі - 50%. Найвищий бал 2 набрали в 4 класі 33,3 %, а найменша кількість учнів набрали 2 бали в 3 класі (6,7%). Більш детально можна побачити це на графіку, поданому нижче.

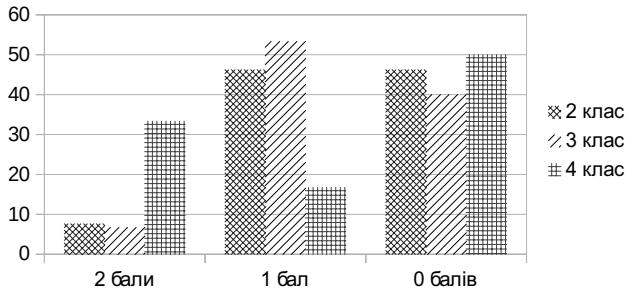

Рис. 7 Дослідження концентрації зорової уваги на графемному матеріалі

Ці дані свідчать про те, що учням важко вичленовувати графічні знаки, якщо є перешкоди (в даному випадку заштрихований фон). Ми припускаємо, що на це впливає якість зорового сприймання, недостатнє знання графем та їх елементів. Також цей висновок ми підтверджуємо висновками із завдання, яке було запропоноване дітям із ДЦП в 2-4 класах (перевірка знання алфавіту). Жоден з учнів не набрав 2 бали за це завдання, бо не знає алфавіт на пам'ять досконало. Нижче можна побачити, що тільки 15,3% дітей виконали завдання на середньому рівні і отримали 1 бал, 40% - в 3 класі і 50% - у четвертому. Відповідно 0 балів набрали учні у всіх класах: у 2 класі – 84,7%, 60% набрали учні 3 класу і 50% - учні 4 класу. Ці дані подано у нижченаведеній таблиці (Таблиця 6)

Таблиця 6

Перевірка знання алфавіту

Клас	Кількість учнів з ДЦП					
	2 бали		1 бал		0 балів	
	абсолюна	відносна	абсолюна	відносна	абсолюна	відносна
2-й	-	-	4	15,3%	22	84,7%
3-й	-	-	12	40%	18	60%
4-й	-	-	12	50%	12	50%

Останнім серед результатів завдань, що привернули нашу увагу, було дослідження зорового контролю на матеріалі сюжетного малюнку (нісенітниці). Дітям пропонувався сюжетний малюнок із певними неточностями, які вони мали побачити і пояснити. Отже, із завданням добре впоралися в 2 класі - 15,3% учнів, в 3 класі – 26,7% і в 4 класі – 25%. Середній рівень проявило більшість учнів, які побачили неточності, але не змогли їх зрозуміло пояснити: в 2 класі 1 бал набрали 54% учнів, в 3 класі – 46,6% і в 4 класі – 50%. І 0 балів набрали відповідно 30,7% - другий клас, 26,7 % - третій клас і 25% - четвертий клас. Дані свідчать про те, що тенденція неправильного виконання завдання із віком зменшується.

Таблиця 7

Дослідження зорового контролю на матеріалі сюжетного малюнку "Нісенітниці"

Клас	Кількість учнів		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	15,3%	54%	30,7%
3-й	26,7%	46,6%	26,7%
4-й	25%	50%	25%

Не менш важливими в навчанні є слухові функції та операції, що беруть участь у процесі читання. Обстежуючи **слухові функції** та операції, ми використовували наступні завдання:

- відтворення простих ритмічних малюнків,
- дослідження слухового сприймання на матеріалі слів,
- дослідження слухової уваги на матеріалі тексту та вірша,
- запам’ятовування логічно пов’язаних між собою слів та слів, не пов’язаних між собою логічними чи видовими ознаками,
- визначення правильності вимовляння почутих звуків у словах.

Аналізуючи результати виконаних завдань, ми можемо стверджувати, що особливості розвитку слухового аналізатору у дітей із ДЦП виражені меншою мірою при виконанні певних видів завдань. Завдання на відтворення ритмічних малюнків, сприймання і виокремлення одного слова з-поміж інших діти виконали на достатньому рівні, що можна побачити в таблицях 8 і 9.

Таблиця 8

Відтворення простих ритмічних малюнків

Клас	Кількість учнів		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	30,8%	30,8%	38,4%
3-й	26,7%	33,3%	40%
4-й	25%	41,7%	33,3%

Таблиця 9

Дослідження слухового сприймання на матеріалі слів

Клас	Кількість учнів		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	69,2%	7,8%	23%
3-й	100%	-	-
4-й	66,8%	29,2%	-

Нашу увагу привернули результати виконаних завдань, що мали на меті дослідження вербальної пам'яті. В цих завданнях у дітей виникали труднощі.

Таблиця 10

Запам’ятовування логічно пов’язаних між собою слів

Клас	Кількість учнів		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	-	30,8%	69,2%

3-й	13,3%	60%	26,7%
4-й	-	25%	75%

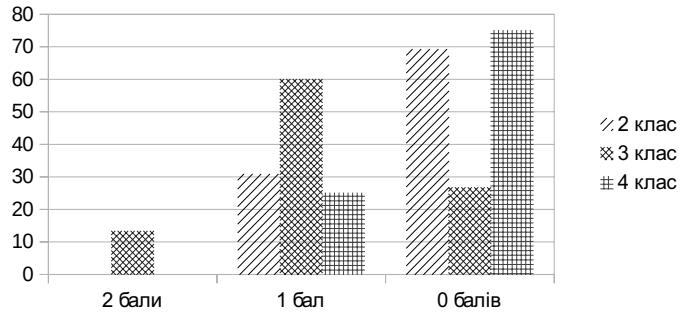

Рис. 8 Запам'ятовування логічно пов'язаних між собою слів

Репрезентовані дані графіку свідчать про те, що найвищий бал 2 набрали 13,3% дітей в 3 класі, середній бал 1 був притаманним 30,8% другокласників, 60% третьокласників і 25% четвертокласників. Нуль балів набрала найбільша кількість дітей 69,2% (2 кл.), 26,7% (3 кл.), 75% (4 кл.).

Завдання, яке відрізнялося від попереднього запам'ятовуванням слів, не пов'язаних між собою логічними чи видовими ознаками теж викликало труднощі у виконанні: результати були низькі. Про це свідчать подані нижче дані таблиці 11.

Таблиця 11

Запам'ятовування слів, не пов'язаних між собою логічними чи видовими ознаками

Клас	Кількість учнів з ДЦП		
	2 бали	1 бал	0 балів
2-й	7,6%	30,8%	61,5%
3-й	13,3%	46,7%	40%
4-й	16,7%	50%	33,3%

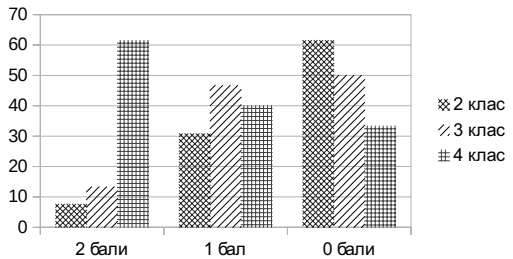

Рис. 9 Запам'ятовування слів, не пов'язаних між собою логічними чи видовими ознаками

На графіку чітко видно, що найвищий бал набрала мала кількість дітей у 2 класі – 7,6%, в 3 класі – 13,3%, в 4 класі – 16,7%. Середній бал набрала більша кількість 30,8% (2 кл.), 46,7% (3 кл.) і 50% (4 кл.). І найнижчі показники були в 2 і 3 класі: 61,5% і 40%.

У ході дослідження увагу було приділено вивченню фонематичних функцій та розвитку рівня інтелекту у молодших школярів із ДЦП, що є теж не менш важливим у формуванні навички читання у молодших школярів із ДЦП. Ці дані заплановано висвітлювати в

подальших публікаціях.

Обстежуючи дітей із ДЦП, нами було отримано підтвердження того, що у більшості дітей є своєрідність розвитку зорових та слухових операцій та функцій. З метою подолання труднощів, які виникають у дітей при навчанні, а саме при опануванні навички читання, розроблено методику корекційного впливу, яка спрямована як на подолання своєрідності розвитку зазначених операцій та функцій слухової та зорової модальностей, так і інших компонентів психологічної структури процесу читання, що стануть предметом висвітлення у наступних публікацій.

Література:

1. Ільяна В.М. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннямимовлення: дис. ...канд. пед. наук : 13.00.03 / Валентина Михайлівна Ільяна. – К., 2010. – 221 с.
2. Радыгина В.В. Особености сенсорного восприятия у детей с детским церебральным параличом. Збірник наукових праць Камянець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Вип. 23, ч. 3. - Кам'янець-Подільський: Медобори, 2013. - 397 с.

УДК: 376-056.262/.263-056.36-053.4:316.77:37.012

Рецензент
Кобильченко В.В.,
доктор психологічних наук,
провідний науковий співробітник

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА ІНТЕЛЕКТУ

Бабич Н. М.

У статті висвітлені методичні засади дослідження стану сформованості комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з порушеннями зору та інтелекту. Дане питання є неоднозначним, про що і йдеться в змісті публікації та висвітлюється стан вивчення даної проблеми в сучасній корекційній педагогіці. Підібраний комплекс методик для проведення педагогічної діагностики стану сформованості комунікативних навичок відповідно до визначених компонентів. Визначені рівні сформованості комунікативних навичок дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *комунікативні навички, комунікативна діяльність, діти з порушеннями зору та інтелекту.*

Методика исследования состояния сформированности коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушениями зрения и интеллекта

В статье освещены методические основы исследования состояния сформированности коммуникативных навыков у детей дошкольного возраста с нарушениями зрения и интеллекта. Данный вопрос неоднозначен, что и раскрывается в публикации, а также говорится об изучении этой проблемы в современной коррекционной педагогике. Подобран комплекс методик для проведения педагогической диагностики состояния сформированности коммуникативных навыков соответственно к определённым составляющим компонентов. Определены уровни сформированности коммуникативных навыков детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: *коммуникативная деятельность, коммуникативные навыки, дети с нарушениями зрения и интеллекта.*

Methodology of research of state formation of communication skills among children of elder preschool age with some visual and intellectual destructions